

El paper del parentiu en una comunitat de pescadors

ADELE CASALS I VIGUERA

Una americana a Palamós

Minuciosament, les mans enrotllaven la xarxa de pescar fins a formar una massa circular sobre la coberta. Els dits, curts i gruixuts, semblaven desproporcionadament grans. Els artells sobresortien com nusos descarnats; les durícies deixaven constància dels anys durs passats a la mar. Les mans es movien hàbilment, automàticament; la xarxa relliscava per entre els palmells endurits.

Eren dos quarts de cinc. Estava asseguda al moll amb els peus penjant, hipnotitzada pel moviment de les mans. De sobte, la proposta de tesina que havia preparat a la Universitat de Harvard començà a semblar romàntica, quasi naïf. Allò que havia imaginat tan fàcil, havia realment esdevingut una prova de resistència i paciència. Havia vingut a estudiar el paper del parentiu dintre de la comunitat catalana de pescadors de Palamós. La meua investigació, però, havia d'ésser portada a terme enmig de l'animat desordre de la vida quotidiana, i no en la soli-

tud d'una biblioteca. Les meves fonts d'informació serien la gent, i no els llibres.

Casualment, els meus antecedents familiars em van portar a la comunitat de pescadors de Palamós. Com a filla de pares emigrants, vaig créixer enmig d'una mescla de cultures —americana i catalana—. Els meus pares havien nascut i havien estat criats a Catalunya. El meu pare era de Lleida, i la meua mare de Sant Feliu de Guíxols. Per tant, el meu interès per la cultura mediterrània era natural.

La meua connexió directa amb el port de Palamós es va iniciar fa uns quants anys, quan vaig conèi-

xer el senyor Esteve Cros, un amic de la família que era propietari d'un magatzem de peix a Sant Feliu, proveït, durant dècades, amb peix de Palamós. El senyor Cros, un home molt relacionat, simpàtic i llest, em va presentar unes quantes famílies de pescadors, fent-me així més planera la meva temporal estada dintre de la comunitat. Aquest home no fou solament un recurs d'entrada. El seu coneixement d'anècdotes sobre la gent del port, i el seu particular èmfasi en el fet que "allà baix, tots són una família", em van proporcionar les primeres sospites que el paper del parentiu en els treballs del port de Palamós era molt significatiu, i digne d'estudi.

Com a resultat de les indagacions fetes pels senyor Cros, la família Prats em va oferir tenir-me a casa seva durant els tres mesos que havia projectat dedicar-me al treball dintre del port. Vaig viure amb Ramon i Macu i els seus dos fills, Lluís i Aranxia, en el barri de Sant Joan, a uns 20 minuts a peu del port. Com que en Ramon havia crescut a Palamós, em va presentar pescadors i altres persones de la localitat de la vila. Encara que el meu desig inicial fou viure amb una família de pescadors, el fet de viure amb una que no ho era va resultar igualment positiu i em va donar la perspectiva que necessitava per al meu treball en aquest camp.

Poc després d'haver-me instal·lat amb els Prats, em van presentar el senyor Adolf Fiol, el qual havia començat a pescar a Palamós feia 60 anys, quan en tenia set. Adolf i jo aviat vàrem ser bons amics. Ell fou el primer contacte directe amb les famílies de pescadors. Agafà un interès quasi paternal en els meus progressos, insistint en informes detallats dels dies que passava amb els pescadors. Sovint pensava que la consideració que sempre se'm tingué a Palamós era deguda en bona part a l'ajut d'Adolf.

Tres tipus de barques

Les primeres tres setmanes de la meva estada les vaig passar acostumat-me al port. Essencialment, seguia l'Adolf i observava la seva rutina diària, fent-li preguntes i coneixença dels seus amics pescadors. Les condicions del camp que estava investigant van fer sorgir obstacles molt peculiars. Em vaig adonar que era l'única dona en un entorn masculí. Ocasionalment,

els pescadors havien permès algun turista a bord de la barca per un dia de pesca, però no sabien de ningú, especialment d'una dona, que aparegués pel moll diàriament durant tres mesos. La meva presència fou tot un esdeveniment. Era difícil no cridar l'atenció mentre entrava en bicicleta al port setmana rera setmana. Aviat em vaig guanyar l'inevitable motiu de "l'americana".

Ràpidament vaig adonar-me que la flota de Palamós estava formada per tres tipus diferents de barques —teranyina, arrossegament, i palangre— (vegeu taula 1). Cada un d'aquests tres tipus tenia les seves pròpies característiques en relació als mètodes que s'utilitzaven per pescar, la composició i organització de la tripulació i la propietat de famílies individuals. Per a moltes d'aquestes famílies, tenir una barca en propietat era una tradició familiar; aquesta passava de pare a fill a través de generacions. A més, els pescadors continuament es referien als seus parents en el port. Quan vaig intentar d'esbrinar qui eren exactament aquests parents, i quants eren, els pescadors simplement van desestimar la pregunta amb la típica frase que ho abasta tot i que no explica res: "tots estem emparentats". Aquest repetit èmfasi en l'expansió dels llaços familiars, era impossible de passar-lo per alt. Sentia curiositat per investigar no solament fins a quin punt arribava la influència del parentiu en l'organització de la producció econòmica dintre del port, sinó també la seva importància i significat en la vida diària dels pescadors.

La pesca, assumpte familiar

A Palamós, pescar no és la tasca d'un grup corporatiu o d'un establiment, sinó un assumpte familiar. És interessant destacar que aquest model no abasta la totalitat de la costa catalana. En el veí port de Roses, *gent de terra*, o gent que no són pescadors sinó negociants, són els amos de tota la flota. Lloguen la tripulació i un experimentat patró per governar la barca. Cada propietari té un estol de barques, en contrast amb el costum de Palamós, on durant dècades les barques d'arrossegament han estat propietat de les famílies de pescadors; cada família arriba a tenir, com a molt, tres barques. A més, en totes les barques de Palamós, ex-

cepte en una, el propietari és també el patró. Els pescadors estan molt orgullosos d'aquesta tradició, i l'atribueixen a la pròpia naturalesa del caràcter català. «Al català li agrada ser independent. Vol ser el seu propi amo», va dir-me el propietari d'una barca d'arrossegament. També em va dir que la majoria de pescadors que van emigrar a Roses venien de la província d'Alacant: «No tenen la mentalitat catalana. Tenen la seva pròpia manera de fer les coses».

Per als propietaris de les barques d'arrossegament, una de les maneres catalanes de fer les coses és formar associacions amb els propis fills, germans, nebots o cunyats. Els tipus més corrents d'associacions són aquelles entre pare-fill i entre germans. De les 48 barques d'arrossegament de la flota de Palamós, aproximadament 15 són propietat i estan governades per un equip de pare i fill. Generalment, el pare i el fill exerceixen les funcions de patró i motorista, respectivament. La resta de la tripulació està formada normalment per homes amb qui no mantenen cap tipus de relació familiar. Aquesta classe d'organització pare-fill està molt ben exemplificada en una de les barques d'arrossegament més grans del port, *L'Espavil*, propietat de Joan Martí Brull i el seu fill, de trenta-dos anys.

L'organització pare-fill

Actualment, amb més de 50 anys i patint del cor, Joan Brull ja no es fa càrrec de totes les responsabilitats que comporta el fet de ser el patró. Però, en ésser un dels més antics en aquesta feina, encara té el poder formal i és tractat amb gran respecte pel seu fill i per la resta de membres de la tripulació. En els tractes amb la comunitat és reconegut com el "cap", i s'ocupa principalment de l'administració de les finances i de vigilar el correcte manteniment de la barca. El pare no dóna el control directe al seu fill perquè tem que potser perdria el seu poder formal i la posició que manté a la barca:

"Ara, vaig amb la barca i sóc el que té l'autoritat. Sóc el que tinc més experiència. El meu fill em demana consell i li dono. Em sento útil. Però, si li hagués donat totalment el control de la barca, algun dia hauria pogut dir fàcilment: 'ja no pertany aquí'. Això ha passat i pas-

Dues generacions de patrons/armadors: pare i fill. Joan Martí i Brull i l'Adrià, a la coberta de "L'Espavil".

sa encara. És per això que tinc el 50% de la barca".

Generalment, el fill del propietari assumeix el control parcial de la barca a l'edat de 22 anys, després de fer el servei militar. Llavors comença un llarg període d'aprenentatge en el govern de la barca. El principal objectiu d'aquest aprenentatge és capacitar-lo per ésser un patró expert. No solament ha d'aprendre les tècniques necessàries i els "secrets" del mar, sinó que també ha de saber ser un administrador llest i hàbil. Per al pare, aquest període d'aprenentatge li proporciona l'oportunitat ideal per passar al seu fill tota la informació tan durament guanyada durant generacions. En Joan Brull em deia:

"Quan era un noi, el meu pare em va ensenyar tots els secrets del mar. Em va ensenyar a saber navegar utilitzant les muntanyes i la línia de la costa com a senyals. Em va ensenyar a saber llegir el fons del mar; especialment on hi havia es-

culls de coral i els vaixells enfonsats. Encara tinc alguns dels mapes que em va fer i on hi havia marcats tant els millors bancs de pesca, com els esculls de coral i els vaixells enfonsats que s'havia d'esquivar. Em va ensenyar com identificar els diferents tipus de vents. En el meu temps la pesca era un art. Ara, es disposa d'equips electrònics que ho fan tot. Si es suprimia tot aquest equipament, la gent jove no sabria què fer. Però, jo ensenyo al meu fill el que el meu pare em va dir, perquè tot bon patró sap com fer aquestes coses".

El tipus de coneixement transmès a través d'aquest lligam pare-fill també inclou informació sobre els hàbits dels peixos —els seus cicles de creixement, formes d'emigració i hàbitats, així com estratègies per eludir la competència. Potser la informació més valuosa i, per tant, la més ben guardada i que passa de generació en generació, és la localització dels caladors i

agafalls. Els caladors són àrees situades en la plataforma continental. Alguns van ser descoberts tan aviat com el 1900, i en ells és on es troba la més gran concentració de peix. Cada un té un nom, els més famosos inclouen "El Putxet", "La Gamba de Blanes" i "La Vesina". Un agafall, en canvi, és un gran tros de residus que està en el fons del mar. Un agafall tant pot ser de vaixells enfonsats com de grans masses de coral i, pels pescadors, aquests representen un gran perill. Si als pescadors se'ls enganxa les xarxes en un d'aquest agafalls, poden perdre no solament la captura d'un dia, sinó la mateixa xarxa, la qual cosa representa un cost molt elevat. Per assegurar-se contra aquestes pèrdues, es dibuixen mapes on s'indica la localització exacta dels agafalls. Aquests mapes, tan gelosament guardats, s'hereten. Cada generació afegeix el lloc i el nom de nous agafalls en el mapa familiar. Per als pescadors, el fet de

tenir un mapa com aquest no és solament una possessió valuosa, sinó una connexió i un record de la seva història personal.

L'associació entre germans

L'associació entre germans és quasi tan important com l'equip entre pare i fill. Aproximadament, 11 barques d'arrossegament en la flota tenen aquest tipus d'organització. En la majoria dels casos, el germans són propietaris de la barca a parts iguals. Normalment realitzen les feines de patró i mecànic. L'autoritat, així com la responsabilitat i els beneficis es distribueixen equitativament entre ells. Les decisions es prenen democràticament; cada germà pot expressar la seva opinió sobre un assumpte determinat. Aquest és el cas dels cinc germans Ciriaco.

Els germans Ciriaco han format el que ells en diuen una "cooperativa". Tots cinc són propietaris col·lectivament de tres barques —dues d'arrossegament i una teranyina. Com que cada germà és considerat un soci en l'empresa, no hi ha cap diferència entre ells. Per exemple, si la teranyina no obté cap benefici durant la setmana, el germà que governa la barca rebrà, igualment, un xec sobre el guanys de les altres dues barques. Això assegura que cap germà en particular guanyi més que els altres, i manté l'harmonia de la societat cooperativa. A més, cada germà té

completa autoritat en el govern de la seva pròpia barca. Cada un decideix on pescarà i per quant de temps ho farà. Si el temps sembla desfavorable, cada un també és lliure de decidir si sortirà o no. Tots els germans estaven d'acord que mantenir aquest grau d'independència era crucial per als seus èxits. Tot i així, un dels germans em va confessar que la clau real de l'èxit de la seva associació era el fet que les seves dones no intervenien per res en el negoci familiar:

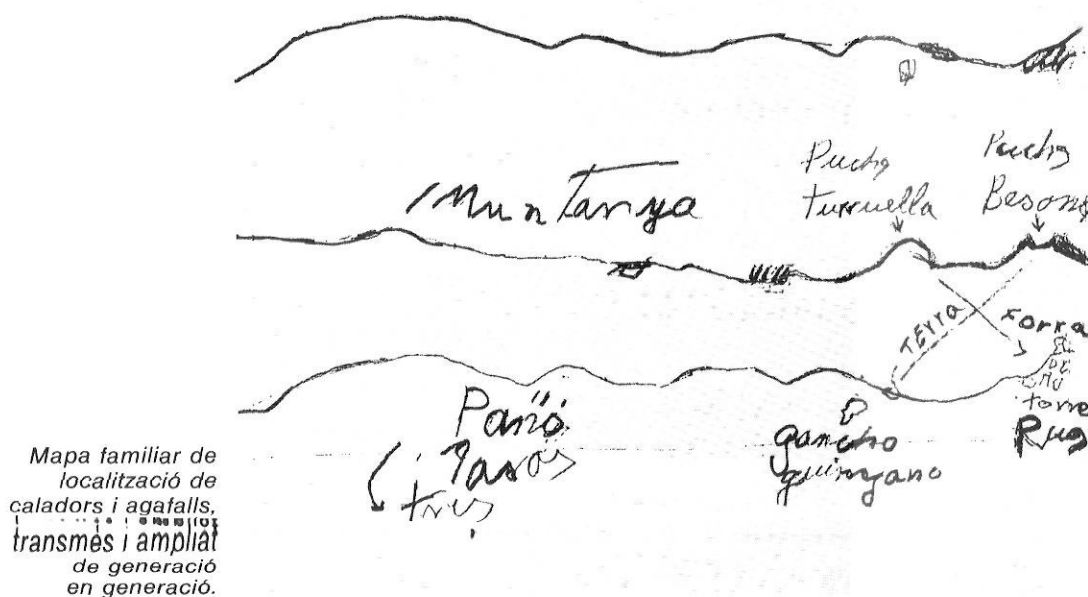
"Tothom ens deia quan érem solters que, una vegada casats, trencaríem la nostra associació. Solien dir que, mentre no ens caséssim, seguiríem junts. Però ara tots estem casats i encara seguim plegats. Les dones varen causar algun problema al començament, però llavors vam exigir que es mantinguessin totalment fora del negoci familiar. No es faria cap tipus de preguntes. Els assumptes de negocis es discutirien només entre nosaltres. Fins ara, ha funcionat. Esperem que continuï així".

A vegades, però, es donen circumstàncies que no permeten que un propietari enroli la seva pròpia família. Per exemple, pot passar que un amo tingui fills que desitgin seguir una feina diferent, o que no en tingui. De fet, mentre vaig ser allà, els pescadors lamentaven la situació d'un dels propietaris, que es va trobar que no li quedava cap fill per a continuar el negoci familiar. Els dos fills que té segueixen carreres professionals, i per alguns

dels pescadors, això és vist com una tragèdia. Un d'ells em deia referint-se a aquesta situació: "El pare està tan deprimat perquè es troba completament sol. Els seus fills no volien anar a la mar. Què pots fer? És molt trist quan els fills no volen continuar el negoci familiar". Aquesta resposta mostra l'extrema importància que es dona a mantenir viva la tradició de pescar en la propera generació. Si els pescadors no tenen fills que vulguin seguir la vida al mar, hi ha un sentiment aclaparador que fa pensar que tots els esforços han estat en va.

Viabilitat econòmica

Un avantatge important que té el formar i mantenir aquestes associacions de pare-fill/germà-germà és que assegura la viabilitat econòmica de la barca. Els beneficis aconseguits per una barca es divideixen entre els membres de la tripulació d'acord amb l'antic sistema de distribuir beneficis conegut com "pesca a la part". Segons aquest sistema, els propietaris de la barca tenen dret al 50% dels beneficis de la barca. La resta es divideix en parts iguals entre el tripulants, encara que el patró i el motorista reben cada un una mica més, 1 1/2. Com que en la majoria dels casos el propietari també és el patró de la barca, rep no sols el 50% dels beneficis sinó també la seva part 1 1/2 com a patró. A més, en concedir als

seus propis parents les feines de motorista i mariner, l'amo pot emportar-se una part encara més gran dels beneficis de la barca. Aquest acord de cap manera suggereix, però, que els guanys de les famílies siguin grans. Com deia un pescador, "els beneficis són petits per als propietaris de barques. És un lloc per a la família, per la tradició familiar, no per fer diners". Així, el propietari de la barca pot utilitzar "aquest sistema a la part" al seu favor. Pot conservar un gran percentatge dels guanys dintre la seva família, cosa que li permet de pagar els deutes que va contraure en el moment de comprar la barca.

A més, una tripulació formada per membres de la família, en lloc de forasters, és preferible per tal de mantenir i conservar la barca. L'opinió generalitzada de tots el propietaris era que podien confiar en els seus fills o germans a l'hora de formar un equip de treball estable, que romandria intacte malgrat les irregularitats del temps i les circumstàncies. També expressaven el fet que els interessos d'un familiar anaven més enllà de la preocupació pel salari diari, en part perquè el parent sentia que formava part d'una empresa més gran i d'una tradició familiar. Aquest interès dona com a resultat una barca més eficient, i també econòmicament més viable.

La tripulació ideal

Però, qui enrolen els propietaris per a la feina de mariner? Com

molts propietaris de barca advertien, l'èxit diari d'una barca depèn en gran part de la coordinació i cooperació de la tripulació. Una tripulació desorganitzada i incompatible pot amenaçar no solament el benestar econòmic de la barca, sinó també la seguretat dels qui hi van a bord. Els amos tendeixen a enrolar individus entre una àmplia varietat d'amics i parents. En la major part dels casos, la tripulació és una barreja de familiars i altres que no ho són.

Les qualitats que el propietari busca en un membre de la tripulació inclouen el nombre d'anys d'experiència en la mar, les seves habilitats com a pescador i, naturalment, la seva capacitat per al treball dur. La majoria de propietaris de barques d'arrossegament van expressar que preferien tenir una tripulació formada principalment per familiars. Tothom era de l'opinió que els familiars treballen més durament que no pas els qui no són parents, perquè els primers tenen un interès més sincer en el negoci familiar. Els amos també coincidien en què se'ls podia exigir que treballessin més ja que eren de la família. Un altre benefici que comporta el fet de llogar un familiar és que és molt útil per a vigilar el comportament dels altres. Com confessava un amo, "és un mitjà per assegurar que ningú es faci el gandul". Pel fet que el patró i el motorista estan ocupats en les seves feines, necessiten algú que vigili les activitats dels altres membres de la tripulació. Com deia l'Anselm, el propietari de la *Gacela*, "el patró està

sempre en la timonera i el motorista és constantment a baix encarregant-se del motor. Es necessita algú més per controlar la resta de la feina, i moltes vegades la millor persona és algú de la família en qui, naturalment, confiem".

Els amics enrolats

Malgrat el que hem dit, però, hi ha un límit natural pel nombre de familiars que poden ésser enrolats, la qual cosa obliga els amos a llogar persones que no pertanyen a la família. Es dona preferència als amics. Els individus que entren en aquesta categoria són amics de la infantesa, fets a la guerra, del barri o del treball. Un propietari explica com va llogar un dels seus mariners: "El sogre d'en Pep se'm va acostar un dia i em va preguntar si necessitava un home extra. Vaig dir-li que em feia falta algú. Ell em va dir que el seu gendre buscava una feina en una barca d'arrossegament". L'amo va continuar explicant que va oferir el treball a en Pep perquè era amic del seu sogre i sabia que en Pep era un home de confiança. A més, va afegir que, "si un sogre fa compliments d'un gendre vol dir que el gendre ha d'ésser bastant bo".

Un propietari també fa força cas de la informació que obté escoltant les xafarderies del port. Per aquest mitjà s'assabenta de la conducta del candidat —si és un bon treballador o un busca-raons. Com explicava un propietari, "Palamós és molt petit i ens coneixem tots, sobretot els pescadors. Parlem entre nosaltres. Sabem qui necessita una feina. També sabem qui són i com són".

Per als propietaris, com menys problemes hi ha amb la tripulació és senyal d'una barca eficient i ben manada. L'actitud general entre els amos és fer tot el que es pugui per

Sortida del port de bon matí d'una embarcació de pesca artesanal (tremall i palangre) per anar a llevar les peces a mar oberta. 32 embarcacions de tremall pertanyen actualment a la Confraria de Palamós.

*Operació de
llençar l'art en una
barca
d'arrossegament. 47
embarcacions
d'aquest tipus són
de la base
palamosina.*

tenir la tripulació contenta, i així assegurar la màxima cooperació. Es procura per tots els mitjans de mantenir una atmosfera familiar a bord, per tal de simular els llaços de família que inspiraran en els mariners un sentit més gran d'obligació i entrega cap al propietari i l'empresa. En una entrevista, el propietari de la *Perla III* repetidament es referia a aquesta metàfora: "la barca és com una família. Si no hi ha camaraderia entre els membres de la tripulació, la barca es convertirà en un camp de batalla. Tots ens guanyem el pa del mateix lloc, així que hi ha d'haver un esperit d'equip".

Encara que hi ha altres tipus d'associacions que no confien en el parentiu, aquestes són una minoria. Estan considerades com "situacions indesitjables; situacions que manifesten senyals d'imminent fracàs i decadència". La majoria de pescadors d'arrossegament, però, insisteix en la supremacia de la relació familiar. Aquesta no sola-

ment organitza les seves tripulacions, sinó que també intensifica el cooperativisme, l'estabilitat i solidaritat dintre del grup de treball. A més, proporciona un mitjà a través del qual les habilitats i coneixements del mar es van transmetent de generació en generació. I és perquè han observat que les relacions amb els familiars són més permanents i més duradores que qualsevol altre tipus de relació, que han aconseguit mantenir el seu propi enclavament separat dins d'una societat moderna i industrialitzada. Com resumia, molt poèticament, un pescador, "Allà on no hi ha sang, botifarres no s'hi fan".

Adèle Casals és antropòloga. Universitat de Harvard (E.U.A.).
Traducció de l'anglès d'Anna M. Masós i Jordà.